DER TAPFERKEIT - A VITÉZSÉGI ÉRMEK TÖRTÉNETE

Hauser Péter

Összefoglaló:

A tárgyalt kitüntetés alapítása II. József császár és király uralkodása idején történt, 1789-ben. Az elnevezést és a fokozatokat később formalizálták, majd a rendszer a Habsburg-korszakon keresztül teljesedett ki, az érem története pedig 1939–1945 között folytatódott a Magyar Királyságban, Horthy Miklós kormányzó alatt. A vitézségi érdemérmek úgy a Habsburg-birodalom (később Osztrák–Magyar Monarchia), mint a Horthy-korszak hadseregének fontos, nagy számban adományozott kitüntetései voltak. Fejlődésük töretlen volt az első világháború végéig, kezdetben kizárólag a legénység számára adományozott érdemérem fokozatai gyarapodtak. A tiszti állomány kérésének megfelelően I. (IV.) Károly létrehozta a Tiszti Vitézségi Érmeket, amelyek kizárólag a tiszti állománynak voltak adhatók. Ez a kitüntetéstípus a Horthy-korszakban is megalapításra került 1942-ben. A második világháború befejezése után a kitüntetésrendszert a politikai viszonyokhoz alakították. A Vitézségi Érmek, több más kitüntetéshez hasonlóan, a régi rendszer „csökevényeként" megszüntetésre kerültek.

Kulcsszavak: katonai kitüntetés, Osztrák–Magyar Monarchia, Magyar Királyság, hőskultusz, II. József, I. Ferenc József, I. (IV.) Károly, Horthy Miklós

Abstract:

The discussed award originated during the reign of Emperor and King Joseph II in 1789. The name and the grades were later formalized, and the system was completed during the Habsburg era. The history of the medal continued between 1939 and 1945 in the Kingdom of Hungary, under Regent Miklós Horthy. The Medal for Bravery was important and widely awarded decorations of both the Habsburg Empire (later the Austro-Hungarian Monarchy) and the army of the Horthy era. Its development was uninterrupted until the end of World War I, and the grades of the medal, which were initially awarded only to the rank-and-file, increased. In accordance with the request of the officer corps, Charles I (IV) established the Officer's Medal of Bravery, which could be awarded only to the officer corps. This type of award was also established during the Horthy era in 1942. After the end of World War II, the Hungarian decoration system

was adapted to the political situation. Medals of Bravery, like many other decorations, were abolished as "vestiges" of the old regime.

Keywords: military medal, Austro-Hungarian Monarchy, Kingdom of Hungary, respect for heroes, Joseph II, Francis Joseph I, Charles I (IV), Miklós Horthy

Bevezetés

A kitüntetésekkel foglalkozó magyar falerisztikai irodalom legtöbb műve elsősorban a Magyarországon adományozott kitüntetésekkel, kitüntetésrendszerrel foglalkozik, ilyen Vitéz Felszeghy Ferenc szerkesztésében megjelent, minden gyűjtő által alapműként aposztrofált *A rendjelek és kitüntetések történelmünkben*[1] című könyve, Makai Ágnes és Héri Vera művei[2] vagy a *Nagy magyar kitüntetéskönyv,*[3] amelyek a magyar történelemben adományozott kitüntetések összességével foglalkoznak.

Más művek egy-egy korszak kitüntetéseit mutatják be, mint a Makai Ágnes,[4] Sallay Gergely,[5] Baum Attila és Fekete Ferenc[6] által írt vagy a Besnyő Károly szerkesztésében[7] megjelent könyvek. Más művek az egyes kitüntetések adományozottjait mutatják be, mint a Sallay–Szentváry-Lukács[8] és a Maruzs–Szentváry-Lukács[9] szerzőpáros könyve vagy Illésfalvi Péter, Kovács Vilmos és Maruzs Roland *Vitézségért* című műve.[10] Viszont igen kevés mű fókuszál egy kitüntetéstípusra, és mélyed el annak részletesebb bemutatásában. Ilyen például dr. Virágh Ajtony *Csaták tigri-*

---

1 Vitéz Felszeghy Ferenc – Vitéz Rátvay Imre – Petrichevich György – Dr. Ambrózy György (1926): *A rendjelek és kitüntetések történelmünkben.* Társadalmi Könyv- és Lapkiadó Vállalat, Budapest.

2 Makai Ágnes – Héri Vera (1990): *Kitüntetések.* Zrínyi Kiadó, Budapest; Makai Ágnes – Héri Vera (2002): *Kereszt, érem, csillag.* Helikon Kiadó. Budapest.

3 Bodrogi Péter – Molnár József – Zeidler János (2005): *Nagy magyar kitüntetéskönyv.* Rubicon könyvek, Budapest.

4 Makai Ágnes (2001): *„Hű vitézségért…" Az 1848–1849-es magyar szabadságharc kitüntetett hőseinek emlékére.* Osiris Kiadó, Budapest.

5 Sallay Gergely Pál (2020): *Hadiszalagon kardokkal.* HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest.

6 Baum Attila – Fekete Ferenc (2010): *A magyar királyság kitüntetései 1920–1945.* III. kötet. HK Hermanos Kiadó, Szeged.

7 Dr. Besnyő Károly (szerk.): (1979): *A Magyar Népköztársaság kitüntetései.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

8 Sallay Gergely Pál – Szentváry-Lukács János (2019): *IV. Károly aranysarkantyús vitézei, 1916.* HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest.

9 Maruzs Roland – Szentváry-Lukács János (é. n.): *Hajlíthatatlanok.* Dextramédia, Budapest.

10 Illésfalvi Péter – Kovács Vilmos – Maruzs Roland (2001): *Vitézségért.* Veritas 93, Budapest.

sei[11] című könyve, melyben az első világháborúban legtöbbet adományozott kitüntetés, a „Károly Csapatkereszt" történetét mutatja be. Hasonló Sallay Gergely Magyar Érdemkeresztről szóló műve.[12] Ebben a témában rendeztek 2023-ban kiállítást a Magyar Nemzeti Múzeumban, ahol a Magyar Érdemrend különböző keresztjeit mutatták be. A kiállításhoz készült kötetet Pallos Lajos és Sallay Gergely írta.[13]

Tehát az egy kitüntetésfajtát bemutató irodalomnak híján vagyunk. Itt kívánok egy kicsit hiányt pótolni a magam szerény eszközeivel, és a Vitézségi Érmeket szándékozom bemutatni, a hely hiánya miatt azonban nem tudok kitérni minden részletre. Célom az, hogy bemutassam, a Vitézségi Érmek milyen jelentőséggel bírtak a katonai kitüntetések között, hogy vázoljam a történetét, fejlődését az egyes korszakokban, típusait és szerepét, a kitüntetések alapítását, különböző fajtáikat, és hogy milyen harci cselekményekért lehetett elnyerni. Mindezeken felül néhány gondolat erejéig kitérek az anyaghasználatra, illetve a felterjesztések szolgálati útját és néhány felterjesztést is bemutatok.

A felhasznált forrásokról

Kutatásaim folyamán elsősorban a Hadtörténelmi Levéltárban és ennek bécsi kirendeltségén[14] fellelhető iratokból dolgoztam, felhasználtam a hazai és külföldi szakirodalom idevonatkozó részeit, a szakirodalmak és forrásfeldolgozások egy részét pedig hazai és nemzetközi online adatbázisokból gyűjtöttem. A gyűjtési köröm az alapítástól 1945-ig tartó időintervallumot foglalja magába. A kutatómunkámat hátráltatta, hogy e téma egyik hazai szaktekintélye, Maruzs Roland alezredes, vezérkari továbbképzésen vett részt. Azonban nagy segítségemre volt Dr. Sallay Gergely[15] és Dr. Kiss Gábor alezredes,[16] és sikerült néhányszor üzenetet váltanom Dr. Georg Ludwigstorff-fal a téma osztrák szakértőjével. Hasonlóan több anyagot, rendeleti és honvédségi közlönyöket, az azokban foglalt körrendeleteket is felhasználtam az Arcanum adattár oldaláról.[17]

---

11 Dr. Virágh Ajtony (2017): *Csaták tigrisei. A Károly Csapatkereszt története.* Monarchia Kiadó, Budapest.

12 Sallay Gergely Pál (2018): *A Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztje a rendi lánccal.* (Hadtörténeti Múzeum Értesítője, 18.) Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest.

13 Pallos Lajos – Sallay Gergely (2023): *Csillag és kereszt. 100 éves a Magyar Érdemrend. Kiállításvezető.* Budapest.

14 A HM HIM Hadtörténelmi Levéltár Bécsi Kirendeltsége (Wien, Nottendorfer Gasse 2.).

15 A HM HIM Hadtörténeti Múzeum Numizmatikai Gyűjteményének vezetője.

16 A HM HIM Hadtörténelmi Levéltár Bécsi Kirendeltségének vezetője.

17 www.arcanum.hu (letöltés dátuma: 2026. 06. 21.)

A vitézség fogalmáról

A katonák harctéri cselekményeikeinek egyik legnagyobb fokmérője a bátorság, a vitézség, a virtus. *„Többre becsülök egy csipetnyi bátorságot egy métermázsányi óvatosságnál!"*[18]

De miként határozható meg a vitézség? Ez a harctéri cselekedet egyértelműen nem leírható. Vékony a mezsgye az esztelen vakmerőség és a vitézi tett között. A vitézi virtus nem lehet könnyelmű, kalandvágyból elkövetett cselekedet. Erre a Vitézségi Érmek adományozása feltételeinek leírása is kitér. *„Ily becsületjelvény csak annak adományozható, ki személyesen oly vitéz cselekedetet hajtott végre, mely nem otromba vakmerőség, vagy rablóvágyból eredt, hanem az emberek és az ellenség előtt alkalma nyílik, hogy a szolgálat javára valamely vállalat kedvező kimenetelére, valamely veszélyben forgó tisztnek, vagy bajtársnak megmentésére, valamely hadi- vagy diadal jelvénynek vagy, valamely kincstári vagyonnak megtartására vagy, visszszahódítására közreműködjék."*[19]

A fentiek szinte teljeskörűen meghatározzák a vitézi tett fogalmát. Ennek a szellemében és a kitüntetésre érdemes fegyvertényekért adományozták ezt a kitüntetésfajtát.

Történeti áttekintés

Az Osztrák–Magyar Monarchia Vitézségi Érmeinek alapítása és fejlődése

A kitüntetés hosszú múltra tekinthet vissza, II. József (a „kalapos király") alapította 1789. július 19-én;[20] a korszakban „Vitézségi Érdempénz"-nek hívták.[21] Az alapszabály két fokozatot különböztetett meg (arany és ezüst), ezzel differenciálva a vitézi tetteket. Az alapítás az altiszti és legénységi állományú katonák harctéri tetteinek elismerésére szolgált, akik rendfokozatuk miatt nem nyerhették el az 1757-ben alapított, kizárólag tiszteknek adományozott Mária Terézia Katonai Rend valamely fokozatát.[22] Maruzs Roland szerint az alapításkor Laudon[23] altábornagy javaslatát vette figyelembe az uralkodó.[24] Ezzel a legénység kitüntetését meg-

18 Sára Sándor: *80 huszár című filmjéből.* Objektív Stúdió, 1978.

19 Vitéz Felszeghy Ferenc – Vitéz Rátvay Imre – Petrichevich György – Dr. Ambrózy György (1926): 348.

20 Uo.

21 Ehren Denkmünze für Tapferkeit. Lásd: Sallay Gergely Pál (2020): 9.

22 Uo.

23 Ernst Gideon von Laudon tábornagy (1717–1790), az utolsó török elleni hadjárat egyik vezető tábornoka.

24 Maruzs Roland (2018): *Virtus dolgában töretlen.* B.H.N. Kft., Budapest. 9.

különböztették a tiszti kitüntetésektől. *„Az ollyas Hadi osztályhoz tartozó Katonáknak Vitézi tettek és katonai érdemek megjutalmazása végett, kik Mária Theresia jeles Rendének elnyerhetése tekintetében megkivántató tulajdonságokkal nem birnak, már ditső emlékezetü II-dik József Császár alapított egy megtiszteltetési jelt, […] a megtiszteltetési arany és ezüst érdempénzeket, és pedig olly czélbűl, hogy azokkal az Altisztek és Közkatonák a Strázsamestertől kezdve lefelé egész az utolsó Közemberig, kik bátor és vitézi tetteik által magokat megkülömböztették, érdemekhez képest megjutalmaztassanak."*[25]

„A jeles tett nagyobb, vagy kisebb fontosságához képest, de a katona rendfokozatára tekintet nélkül, az arany, vagy az ezüst érem adományoztatik. Az ezüst éremmel a zsoldjuk fele, az arannyal a zsold teljes összege jár pótdíjként."[26]

Az alapítás a török elleni utolsó háború idején történt, abban a korszakban, amikor megszületett az igény a legénységi állomány kitüntetéssel való jutalmazására, ezzel a harci szellem fokozására. Ez idő tájt jelennek meg az állandó reguláris hadseregek. Az 1715. évi VIII. törvénycikk elismerte e haderő létjogosultságát, és kimondta, hogy fenntartására adót kell szedni, de magyar hadsereg felállításáról 1848-ig komolyan nem esett szó. Pusztán a Habsburg-birodalom haderejének magyar kiegészítésű alakulatai és a magyar tisztek révén beszélhetünk nemzeti haderőről ebben az időszakban. Amint a török és kuruc idők után regenerálódó ország egyre több terhet bírt, úgy jött létre egyre több magyar kiegészítésű regiment a Habsburg-haderőben, amelyet császári-királyi hadseregnek neveztek. A napóleoni háborúk utolsó évei során a magyar részvétel a haderőben már százezres nagyságrendű volt.[27] Kialakultak az egyenruhák, és általánossá váltak a katonai kitüntetések és ezek adományozása.

A kitüntetés elnyeréséhez nem volt elegendő a hősi tett, ezt tanúkkal kellett igazolni. Maruzs kutatásai szerint már az alapítás első évében 45 adományozásra került sor, amiből 18 adományozott magyar illetőségű volt.[28]

A Vitézségi Érdempénz elnevezést 1809. május 18-án változtatta meg alapszabály-módosításban az Udvari Haditanács Vitézségi Éremre.[29] A módosítás a napóleoni háborúk időszakára esik, amikor az adományozások száma jelentősen megugrott. Ez a katonai kitüntetések esetében minden háborús időszakban megfigyelhető. Az időszak nagy hadjáratai,

---

25 https://web.archive.org/web/20160517110739/http://rendjel.myhunet.com/hu/A-kiegyezestol-az-I.-vilaghaboru-vegeig-(1867-1918)/Vitezsegi-erem/ (letöltés dátuma: 2024. 12. 05.).

26 Maruzs Roland (2018): 9.

27 *Hadimustra. A magyar hadtörténet évszázadainak emlékei.* Összeáll. Sallay Gergely Pál – Szántó Nóra. (Szerk.): Závodi Szilvia. MHIM, Budapest. 2024. 15.

28 Maruzs Roland (2018): 9.

29 Maruzs Roland – Dr. Szentváry-Lukács János (é. n.): 8–9.

csatái és az itt végrehajtott dicső harctéri tettek, illetve az egyre elterjedő kitüntetésadományozási szokások egyre nagyobb számú adományozást igényeltek. Így nem csoda, hogy igen nagy számú adományozás történt az időszakban.[30] A legénységnek adományozható Vitézségi Érem arany fokozata megítélésében vetekedett a tiszteknek adományozható Mária Terézia Renddel.

A fokozatok kialakulása és változások 1848-tól 1918-ig

A kitüntetés jelentősége az 1848–1849. évi olasz hadjárat és a magyar szabadságharc idején megnövekedett, ezért az uralkodó, V. Ferdinánd (1793–1875) két fokozatra osztotta az Ezüst Vitézségi Érmet, megalapítva annak I. és II. osztályát. A II. osztály kinézetében nem különbözött az I. osztályútól, méretében azonban kisebb[31] volt. A változtatásról szóló rendelet 1848. augusztus 19-én jelent meg.[32] Egy év múlva eltörölték azt a rendelkezést, hogy aki már rendelkezett Ezüst Vitézségi Éremmel, elveszíti azt, amennyiben újabb dicső harctéri cselekedetéért kiérdemelte az arany fokozatot. Tehát 1849 augusztusától már egyszerre viselhető volt az arany és az ezüst fokozat is.[33] Az első világháború kitöréséig a kitüntetések nem estek át változtatáson sem fokozataikat, sem pedig az értük járó pótdíjakat illetően.[34]

A Vitézségi Érmek mellé havi érempótdíj járt, melyet egy 1914. szeptember 15-én keltezett és október 1-jén hatályba lépő legfelsőbb uralkodói rendelet határozott meg.[35]

Arany Vitézségi Érem – 30 korona

Ezüst Vitézségi Érem I. osztálya – 15 korona

Ezüst Vitézségi Érem II. osztálya – 7 korona 50 fillér[36]

A Vitézségi Érmekkel kapcsolatban a „Nagy Háború" elején jelent meg még egy szabályrendelkezés,[37] az 1914. október 6-án keltezett legfelsőbb parancsirat szerint a hadra kelt sereg legénysége engedélyt kapott, hogy a Vitézségi Érmeket a köpenyen is viselhesse.[38] Ez azért érdekes, mert

30 Uo.

31 31 mm átmérőjűre csökkent. A köznyelvben egyébként kisezüst elnevezéssel illették.

32 Maruzs Roland (2018): 9–10.

33 Uo.

34 M. Christian Ortner – Georg Ludwigstorff (2017): *Österreichs Orden und Ehrenzeichen.* Verlag Militaria, Wien. 242.

35 Zirkularverordnung vom 18 September 1914, Präs. Nr. 12969 Verordnungsblatt (továbbiakban: VOBl) für das k. u. k. Heer Normalverordnungen (továbbiakban: NVO) 1914/46. sz. 1914. szeptember 26. 211–212.; 138932/6.-1914. sz. körrendelet – Rendeleti Közlöny (továbbiakban: RK) (Szabályrendeletek) 1914/54. sz. 433.

36 Sallay Gergely Pál (2020): 16.

37 16420/eln.-1914. sz. rendelet RK Személyes ügyek (továbbiakban: Szü.) 1914/60. sz. 1914. október 10. 433.

38 Sallay Gergely Pál (2020): 16.

addig a kitüntetések rendeletileg meghatározott viselési helye a zubbony volt. Azonban ez az ősz beköszöntével a köpeny alatt nem látszott, az arcvonal mögötti parancshirdetési, kitüntetési vagy egyéb ceremóniákon ezeknek feltűzése, illetve ezek láthatósága problémássá vált. *„Márpedig az elismeréseknek a felsorakozott csapat előtt történő átadása, akárcsak a kitüntetések közszemlére tétele (jól látható viselése) fontos szerepet játszott a harcoló állomány moráljának fenntartásában, javításában."*[39] A fenti rendelet erre a problémakörre nyújtott megoldást.

Az első világháború alatt nagy számban mozgósított és harcoló legénységi állomány ellenséggel szemben tanúsított vitéz és önfeláldozó cselekedeteinek jutalmazására I. Ferenc József (1830–1916) 1915. február 15-én keltezett parancsiratával[40] megalapította a Vitézségi Érem bronz fokozatát. Ez a legénységi kitüntetés kinézetében és méretében megegyezett a II. osztályú Ezüst Vitézségi Éremmel, azonban mint a nevéből is kitűnik, az alapanyaga bronz volt. A másik nagy különbség, hogy érempótdíj nem járt érte. A harmadik, hogy az odaítélés jogával az uralkodó a hadsereg-, illetve a hadtestparancsnokot ruházta fel. Ezek jól érzékeltetik, hogy a Vitézségi Érmeknek ez a fokozata a tömeges kitüntetési igények és a kisebb jelentőségű haditettek egyszerű és gyors jutalmazására, ezzel a legénységi morál fenntartására és javítására szolgált. Azok a legénységi állományú katonák, akik előzőleg hadsereg-parancsnoksági vagy hadsereg-főparancsnoksági dicséretben részesültek, automatikusan jogosultságot szereztek erre a kitüntetésre. Másik érdekesség, hogy a Monarchia katonáival együtt harcoló szövetséges haderők legénységi állományának is adományozhatóvá vált. Ebből kiviláglik, hogy a háború egyre nagyobb területre terjedt ki, és hogy a szövetségesekkel történő együttműködésből adódó kitüntetési igényeket is ki kellett elégíteni.[41]

Az adományozott Vitézségi Érmek viselésének igazolására 1915. április 29-i keltezéssel és később kihirdetett rendeletben, rendszeresített igazolványt vezettek be.[42] Ezt az igazolványt az alosztályparancsnok az aláírásával hitelesítette. A legitimációs igazolvány rendeletileg tartalmazta a csapattestet, alosztályt, nevet, rendfokozatot és az adományozás parancsszámát.

Érdekes módon ezek az igazolványok több típusban is készültek, a rendelet ugyanis az igazolvány formájára nem tért ki.

Az adományozott az odaítélés pillanatától jogosult volt a kitüntetés-

---

39 Uo. 17.

40 Präs. Nr. 2836 VOBl für das k. u. k. Heer Personalangelegenheiten (továbbiakban: PA) 1915/38. sz. 1915. március 13. 777.; 2025/eln.-1915. sz. rendelet RK Szü. 1915/23. sz. 1915. március 13. 275–276.

41 Sallay Gergely Pál (2020): 34.

42 Präs. Nr. 8282 VOBl PA 1915/65. sz. 1915. május 5. 1511.; 5564/eln. 1915. sz. rendelet RK Szü. 1915/40. sz. 1915. május 5. 465.

re. Ha a kitüntetett az adományozás és az átadás közötti időszakban elesett, az örökösök jogosulttá váltak az érem birtoklására.[43] *„Oly rendjelek és tiszteletjelvények, melyek a tulajdonos elhunytával alapszabályszerűleg nem adandók vissza, úgymint: a katonai érdemkereszt mindhárom osztálya, az ezüst és bronz katonai érdemérem, továbbá mind a négy vitézségi érem, még abban az esetben is az örökösödésre jogosult hátramaradottak birtokába juttatandók, ha a rendjellel, vagy tiszteletjelvénnyel kitüntetett a kitüntetési jelvény kiadása előtt meghalt volna."*[44]

Kivételt képeztek ez alól azok az érdemrendek, melyeket az alapszabályukban visszaszolgáltatási kötelezettség terhelt.

A világháború szélesedése és a mind nagyobb adományozási igény miatt az uralkodó 1915. november 29-től a Vitézségi Érmek valamennyi fokozatának ismételt adományozását lehetővé tette. A háború előrehaladtával nyersanyaghiány és nem utolsósorban praktikus okok miatt az újbóli adományozást ún. ismétlőpántok bevezetésével oldották meg. Az újbóli adományozásokért az érempótdíj nem emelkedett.

A Vitézségi Érmek legitimációjára szolgáló igazolvány kiállításának pontosítását 1916. februári rendeletében[45] adta meg I. Ferenc József. A rendelet lényege: minden személyt el kell látni az alosztályparancsnok által aláírt viselési igazolvánnyal, melyet a katonai azonossági jegytokban kellett elhelyeznie azoknak, akik a háború alatt Vitézségi Éremmel lettek kitüntetve, különösen azok, akik az igazoló okirat bevezetése előtt kapták meg a kitüntetést.

A szövetséges haderő legénységi állományának adományozott Vitézségi Érem viselési igazolványának kiadását is szabályozza az 1916. október 14-én megjelent rendelet.[46] Ezzel a dokumentummal kellett ellátni a szövetséges haderő katonáit visszamenőlegesen.

Ferenc József utolsó, a Vitézségi Érmekkel kapcsolatos rendelete,[47] melyben kiterjesztette a bronz fokozat adományozás jogát az összes hadosztály- és hajóosztály-parancsnokságra, ezzel egyszerűbbé és zökkenőmentesebbé téve az adományozásokat a legénység számára. A Monarchia uralkodója, nem sokkal a rendelet kiadása után elhunyt. A trónt I. (ma-

---

43 Präs Nr. 7952 VOBl BB 1915/24. sz. 1915. május 15. 126.; 5263/eln./2. 1915. sz. körrendelet RK Szr. 1915/35. sz. 1915. május 5. 216.; 8522/eln./2. 1915. sz. körrendelet RK Szr. 1915/55. sz. 1915. július 17. 307.

44 Uo.

45 Erlaß vom 28. Februar 1916, Präs. Nr. 3036. VOBl BB 1916/10. sz. 1916. március 4. 94.; 2289./eln 3. 1916. sz. körrendelet. RK Szr. 1916/7. sz. 1916. február 19. 41–42.

46 Erlaß vom 6. Oktober 1916, Präs Nr. 25714 VOBl BB 1916/52. sz. 1916. október 14. 456.; 19716./eln./2. 1916. sz. körrendelet. RK Szr. 1916/71. sz. 1916. október 14. 461–462.

47 Erlaß vom 17. Oktober 1916, Präs Nr. 26610. VOBL BB 1916/53. sz. 1916. október 21. 463.; 20439./eln./3. 1916. sz. körrendelet. RK Szr. 1916/73. sz. 1916. október 21. 474.

gyar királyként IV.) Károly foglalta el. Kis idővel a trónra lépése után kiadta első, kitüntetésekkel foglalkozó rendeleteit. Ezek közül kiemelkedik a Károly Csapatkereszt alapítása, ami a legtöbbet adományozott kitüntetés lett, amit egy 1916. december 13-i hadsereg- és hajóhadparancsával[48] hozott létre. *„…akik az eddig nem ismert hevességű és tartalmú harczokban hősiesen végzik kötelességüket, s állandó veszélyben, esküjükhöz híven, életüket vetik latba igaz ügyünkért."*[49]

Azt, hogy I. (IV.) Károly tudatosan nagy jelentőséget szánt a kitüntetésnek, mi sem szemlélteti jobban, mint hogy saját nevét adta egy igencsak szerény, de tömegeket érintő kitüntetésnek. Ezt a keresztet objektív kritériumok alapján lehetett elnyerni a tűzvonalban harcoló, az ütközetekben ténylegesen részt vevő katonáknak. Ezt látható jutalmazással honorálni. *„Csapattest parancsnokik bezárólag mindazok, akik harcra rendelt gyalogsági, vadászcsapatbeli, lovassági, tábori, hegyi és vadásztüzérségi csapatoknál összesen legalább 12 heti szolgálatot igazolnak és ez alatt az idő alatt a harcban ténylegesen részt is vettek."*[50]

A rendelet 3. § 1. pontja egyértelműen fogalmaz az odaítéléssel kapcsolatban. Érdekesség, hogy a fő- és a magasabb rendfokozatú tiszteknek nem tette odaítélhetővé, ezért ezeknél a tiszteknél nem is volt olyan megbecsült és népszerű.[51]

Az uralkodóváltás természetes következménye, hogy a korábbi uralkodó arcképe helyett az új uralkodó arcmása került a kitüntetésekre, így a Vitézségi Érmekre is. A külalak megváltoztatását és e szerinti készítést 1917. április 4-én rendelte el[52] I. (IV.) Károly. A rendelet szerint új verésű kitüntetések kiadására csak a régi készletek felhasználása után kerülhet sor. *„Ő császári és apostoli királyi Felsége folyó évi április hó 4-én kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben elrendelni méltóztatott, hogy a vitézségi érmek Ő Felsége legmagasabb képével ellátva újra verettessenek. Az új vitézségi érmek azonban csak a régi veretű készlet elfogyása után adatnak ki. A régi veretű vitézségi érmek tulajdonosai azokat még akkor is tovább viselik, ha a szalaghoz uj pánt adományoztatik."*[53]

A másik lényegi változás nemcsak a Vitézségi Érmek előlapját, hanem a hátoldalát is érintette. Az évszázadok óta használt német nyelvű „Der Tapferkeit" felirat a latin „Fortitudini"-re változott.

A negyedik háborús év talán legjelentősebb kitüntetésalapítása a Tiszti Vitézségi Érmek létrehozása volt, ezzel is kielégítve a tisztikar („bátor

---

48 24495./eln. 1916. sz. RK Szü 1916/159. sz. 1916. december 16. 3107.
49 Uo. 3107. preambulum.
50 Uo. 3107. 3. §. 1.
51 Dr. Virágh Ajtony (2017).
52 Zirkularverordnung vom 10. April 1917, Präs. Nr. 9039 VOBl NVO 1917/18. sz. 1917. április. 14. 133.; 7855/eln./3. 1917. sz. RK Szr. 1917/38. sz. 1917. április 14. 261.
53 Uo.

tisztjei kívánságának eleget téve”[54]) igényét a Vitézségi Érmek megszerzésének lehetőségére. Így az arany és az I. osztályú ezüst fokozat a tisztikarnak is adományozható vált. Az erről szóló rendelet[55] 1917. szeptember 17-én jelent meg. Ez az kitüntetés a „különösen kiemelkedő személyes bátorsággal” véghezvitt haditettekért járt. Az uralkodó az adományozás jogát magának tartotta fenn, és kikötötte, hogy korábbi haditettek nem szolgálhatnak az odaítélés alapjául, valamint olyan cselekedetek sem szolgálhattak alapul, ahol a tiszt csupán e kitüntetés elnyerése érdekében sodorja magát felelőtlenül életveszélybe. A Tiszti Vitézségi Érmek rangját igen jól tükrözi, hogy a viselési sorrendben a Ferenc József Rend lovagkeresztje után következtek.

Külalakjában a legfeltűnőbb különbség a legénységi Vitézségi Érmekhez képest a szalagon megjelenő uralkodói névjel (egy nagy „K” betű), ami az érem anyagával megegyező színű volt. A betű minden kitüntetésnél fémalapú volt, habár akadt hímzett változat is.[56] Egyébként megjelenésében megegyezett a legénységnek adható, arany és az I. osztályú ezüst fokozatú érmek külsőségeivel. Érdekesség, hogy a rangos kitüntetés adományozása mellé pótdíj nem járt.[57] Az első világháború során a Tiszti Arany Vitézségi Érmet 189 tiszt nyerte el, közülük 100 magyar.[58]

Az utolsó háborús évben több rendelet intézkedett a Vitézségi Érmekkel kapcsolatosan. Az egyik 1918 nyarán, amely díszes kivitelű kísérő okmány hozzárendelését határozza meg.[59] Azonban a háborús viszonyokra hivatkozva ezek kiadását a leszerelés utánra el is halasztja.

Az első világháború vége és a Monarchia szétesése miatt sok kitüntetés, főként a Vitézségi Érmekkel kapcsolatosan, elintézetlen maradt.

A Magyar Vitézségi Érem alapítása Horthy Miklós által (1939)

A Monarchia széthullásával megpecsételődött a több mint százéves múltra visszatekintő Vitézségi Érmek rendszere. Érdekességként, a hasonló elnevezésű, az olasz kitüntetésrendszerben helyet kapó „Medaglie d’Oro al Valore Militare” a mai napig adományozható a fegyveres erők tagja számára.[60]

A magyarországi zavaros politikai helyzetben nem foglalkoztak a kitüntetések ügyeinek rendezésével. A kérdés 1920-ban került napirendre a

---

54 Sallay Gergely Pál (2020): 77.

55 Präs Nr. 26278. VOBl PA 1917/182. sz. 1917. szeptember 26. 6713.

56 A gyűjteményem darabjai között található olyan Tiszti Arany Vitézségi Érem, amelynél a „K” fémveret, de hímzett betűt utánoz.

57 Präs. Nr. 26278. VOBL PA 1917/182. sz. 1917. szeptember 26. 6713.

58 Maruzs Roland (2018): 11.

59 8306./eln. 1. sz. körrendelet. RK Szr. 1918/55. sz. 1918. július 12. 325.

60 Maruzs Roland – Szentváry-Lukács János (é. n.): 9.

politikai helyzet stabilizálódása után. A megjelent rendelet[61] tartalmazza, hogy azok a tisztek, akik 1918-ban még megkapták a kitüntetést, és hivatalosan kihirdetésre kerültek, viszont nem vehették kézhez, azt utólag az új magyar hadügyminisztériumtól kérelmezhetik.[62] Ezek kiadását az ezt követő rendelet szabályozza. *„A világháborúban véghez vitt fegyvertényekből kifolyó még elmaradt és megérdemelt kitüntetések utólagos adományozása pedig csak akkor lehet aktuális, ha egy új államfő beiktatása megtörténik."*[63]

Ez a feltétel 1920. március 1-jén, Horthy Miklós kormányzóvá választásával teljesült. A Vitézségi Érmeket az 1920-as évek közepén utólag is kihirdettek, az alábbi megfogalmazással: *„A világháború folyamán az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásuk elismeréseül, az eddig még Honvédségi Közlönyben közzé nem tett kitüntetések adományoztatnak…"*[64]

Kis kitérő a kormányzó 1922. június 24-én jóváhagyott rendeletében[65] egy, a Vitézségi Érmekhez bizonyos értelemben hasonló, azonban nem harctéri érdemekhez kötött kitüntetést alapított. *„A személyes bátorsággal véghezvitt tettek jutalmazására alapított ezüstérem adományozható azon katonai és polgári egyének részére, akik személyes bátorsággal véghezvitt tettükkel különös érdemet szereztek."*[66]

Ennek a kitüntetésnek a megnevezése 1929-től Bátorsági Éremre változott.[67]

Horthy Miklós, mint legfőbb hadúr, 1939. június 15-i rendeletében,[68] a Magyar Érdemrend nevével fémjelzett kitüntetéscsalád módosított alapszabályában több kitüntetés mellett a Magyar Vitézségi Érmekről is intézkedik. Az alapszabályra a rendelet mellékletében[69] tér ki. *„Ezek után Magyarország Főméltóságú Kormányzója Budapesten, 1939. évi április hó 14-én kelt legfelsőbb elhatározásával […] jóváhagyni méltóztatott a m. kir. honvédelmi miniszternek a Magyar Vitézségi Érem alapítására vonatkozó előterjesztését és a Magyar Vitézségi Érem alapszabályait."*[70]

Az alapszabály a 15. pontjában tér ki az adományozóra. Ennek értelmében a kormányzó, a honvédelmi miniszter javaslatára, saját jogkörébe rendeli az adományozás lehetőségét. *„A Magyar Vitézségi Érmet Magyarország Főméltóságú Kormányzója, hadúri jogánál fogva a m. kir. honvédelmi*

---

61 8288/eln. 8. (31.) 1920. sz. rendelet. RK MNH (Magyar Nemzeti Hadsereg) Kk. (Kisközlöny) 1920/3. sz. 1920. január 24. 9.
62 Sallay Gergely Pál (2020): 98–99.
63 20359./eln. 8. (31/b.) 1920. sz. rendelet. RK MNH Kk. 1920/3. sz. 1920. január 24. 9.
64 *Honvédségi Közlöny (HK),* 1925. 21. sz. 153.
65 *HK,* 1924. 9. sz. 73.
66 Uo.
67 *HK,* 1929. 31. sz. 29.
68 27.568/em. 8. – 1989. sz. Melléklet körrendelethez. *HK,* 24. sz. 1939. június 15.
69 Uo. Melléklet 1.
70 Uo.

miniszter előterjesztésére a m. kir. honvédség oly legénységi állományú egyéneinek adományozza, akik az ellenség előtt tanúsított személyes vitézségükkel, vagy hősies önfeláldozásukkal értékes szolgálatot teljesítettek és ezzel kitüntetésre méltónak bizonyultak."[71]

A további bekezdésekben meghatározza az egyéb adományozhatóak körét. Érdekesség, hogy ebbe ide sorolja a polgári személyeket is. Ez az eddigiekben nem volt gyakorlat, a Vitézségi Érmeket kizárólag katonai állományba tartozó egyének kaphatták meg. Az alapszabály intézkedik még az idegen haderő katonái számára történő adományozásról is: *„Adományozható ezenkívül a Magyar Vitézségi Érem: a m. kir. csendőrség és más fegyveres őrtestületek legénységi állományú egyéneinek, ha azok az előző bekezdésben megállapított feltételeknek megfelelnek, valamint rendkívüli esetekben polgári személyeknek is. A Magyar Vitézségi Érem adományozására idegen államok fegyveres erejéhez tartozó legénységi egyének is tekintetbe jöhetnek."*[72]

A 17. pontban határozza meg a fokozatokat. Jóllehet a kitüntetések alapjául az Osztrák–Magyar Monarchia kitüntetésrendszere szolgált, a Tiszti Vitézségi Érmeket nem viszi tovább, és nem teszi adományozhatóvá. A nevében is megjelenik a „magyar" szó. Azonkívül az I. és a II. osztályú ezüst érmek elnevezését is módosítja a köznyelvben már addig is elterjedt „nagy", illetve „kis ezüstre". *„A Magyar Vitézségi Éremnek négy fokozata van: Magyar Arany Vitézségi Érem, Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Érem, Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érem, Magyar Bronz Vitézségi Érem."*[73]

Ezeket az érmeket az adományozott elhalálozása esetén nem kellett az örökösöknek visszaszolgáltatniuk. A múltban már szokássá, sőt rendeletben meghatározottá vált igazolvánnyal látták el a kitüntetettet, mely a kitüntetés viselésére jogosított. Az igazolványban a múltban megszokott adatokat kellett közölni.[74]

A Magyar Tiszti Arany Vitézségi Érem adományozását a kormányzó 1942. szeptember 12-i rendeletben[75] tette újra lehetővé.

„A Magyar Tiszti Arany Vitézségi Érmet Magyarország Főméltóságú Kormányzója hadúri jogánál fogva, a magyar királyi honvéd vezérkar főnökének előterjesztésére, az ellenség előtt végrehajtott és beigazoltan férfias önfeláldozás és a személyes bátorság igen magas fokáról tanúskodó fegyverténynek vagy cselekménynek elismeréséül a magyar királyi honvédség és csendőrség tisztjei számára adományozza."[76]

Az érem külalakjában nem tért el a legénységnek adományozható éremtől, a különbséget a szalagon elhelyezett ékítmény jelentette. A há-

---

71 Uo. Melléklet 6.
72 Uo.
73 Uo.
74 Uo.
75 54.277/eln. 8. c. sz. körrendelet. *HK,* 1942. 24. sz.
76 Uo.

romszög alakban összehajtott, zöld-fehér szegélyes, vörös színű szalagot (hadiszalag) a magyar Szent Korona aranyból készült babérágakkal és kardokkal övezett kicsinyített mása díszítette. Az újbóli adományozást 8 mm széles fémpánttal jelezték.[77] Azonban másodszori adományozásra a második világháború során nem került sor.

Nem meglepő, hogy a legnagyobb számban a magyar haderő tényleges hadászati cselekményei alatt adományozták.

A második világháború után a náci Németország mellett harcoló vesztes fél kitüntetéseire stigma került. A kitüntetések leértékelődtek, sőt viselésüket egyenesen bűnként könyvelték el. Nem csoda, hogy a Vitézségi Érmek kitüntetésrendszerét teljes mértékben megszüntették.

Az érmek jellemzői

Anyaghasználat (arany, ezüst, bronz) és dizájn

Az Osztrák–Magyar Monarchia Vitézségi Érmei, mint ahogy az elnevezésükből is látszik, aranyból, ezüstből vagy bronzból készültek.

Az első világháború alatt a tömeges adományozás következtében nem minden esetben tartották be a szolgálati előírásokat, és úgy veretben, mint anyaghasználatban gyenge minőségű, nem megfelelő érmek kerültek kiadásra. Erre igen jó példa az 1915. június 4-én kiadott körrendelet,[78] melyben az adományozott kitüntetések anyagminőségére tér ki, és a nem megfelelő minőségű kitüntetésekre hívta fel a figyelmet és az ilyen kitüntetések elterjedését megakadályozza. A rendelet elsősorban a Bronz Vitézségi Érmek anyagára és verési minőségére figyelmeztetett és megtiltotta azon példányok viselését, amelyek anyagukban és kivitelükben eltérnek az előírttól. *„Tilos olyan kitüntetési jelvényeket (érmeket) viselni, melyek a hivatalos éremnek nem felelnek meg és minden olyan eset, midőn érmek ilyen hiányos vagy az eredeti kitüntetési jelvényeknek nem megfelelő kivitelben kerülnek forgalomba, a beszerzési forrás egyidejű megjelölése mellett, szolgálati úton bejelentendő."*[79]

Az 1917 novemberében hatályba lépő rendelet[80] értelmében az Arany Vitézségi Érmek már nem „valódi anyagból", hanem aranyozott bronzból készültek. Az ilyen kitüntetések adományozásánál az állományparancs-

---

77 Uo.

78 Präs. Nr. 5302. Bleiblatt zum (továbbiakban: BB) VOBl 1915/26. sz. 1915. május 22. 138–139.; 7298/eln./ 2. 915. sz. körrendelet RK Szr. 1915/47. sz. 1915. június 12. 270–271.

79 Uo.

80 Erlaß vom 10 November 1917. Präs. Nr. 31235. VOBl BB. 1917/56. sz. 1917. november 17. 601.; 24237./eln. 3.1917. sz. RK Kk. 1917/63. sz. 1917. november 20. 351.

nak viszont tartalmaznia kellett: *„Az érem bronzból. Tulajdonos (örököse) a háború után kicserélésre jogosult."*[81]

Az anyaghasználat változtatása igen jól szemlélteti a háborús állapotot.

Az 1918-as gazdasági nehézségekről tanúskodik a januárban kiadott rendelet,[82] ami a Vitézségi Érmeket is érinti. Ebben a silány anyagú, elsősorban Ezüst és Bronz Vitézségi Érmek beszerzését tiltja, és meghatározza ezeknek az érméknek a kizárólagos verési jogát, amit a bécsi Császári és Királyi Főpénzverdének és a körmöcbányai Magyar Királyi Pénzverdének engedélyez. Ezzel kizárja a gyenge minőségű kitüntetések beszerzését. A rendelet kitér az ekkor már bronz alapanyagból készített Arany Vitézségi Érmek szabályozására is. Az érmeket ugyan az állami pénzverdék készítették, de bronzból, amit aranyoztak. Ezeknek az érmeknek a peremébe „BRONZE", „HMA[83] UNECHT"[84] beütőt vertek, ha a bécsi verdéből került ki, és „KB" „NEM VALÓDI" feliratot, ha a körmöcbányaiból. A nem hivatalos érmek forgalomba hozását a rendelet a bűncselekmény kategóriájába sorolja.

Az érmek előlapján a mindenkori uralkodó jobbra vagy balra néző portréja szerepelt. A hátoldalon dicsőséget jelképező motívumok, a Habsburg-érában babérkoszorú és zászlók voltak láthatóak.[85]

1792 és 1835 között I. Ferenc[86] uralkodó balra néző képmásával verték az érmet.[87]

1835 és 1848 között V. Ferdinánd balra tekintő arcmása jelent meg az érmen.

Ferenc József uralkodása alatt az érem előoldalán az arcképábrázolás többször változott. A fiatal és középkorú uralkodó jobbra néző mellképével, míg az idősebb balra néző képmásával jelentek meg az érmék.

1917-től IV. Károly balra tekintő mellképét verték az érmék előlapjára.[88]

Az 1848. augusztus 19-én alapított, II. osztályú Ezüst Vitézségi Érem külalakjában nem tért el a magasabb fokozatútól, azonban átmérője 40 helyett 31 mm volt.

A Horthy-korszak magyar érméi hasonló stílust követtek, de hangsúlyozták a nemzeti szimbólumokat, például a magyar címert. Az előlapon a kormányzó balra néző mellképét, a hátlapon, babérkoszorú és keresztbe

---

81 Uo.

82 1125./eln./2. 1918. sz. körrendelet 1918. január 19. 47–48.

83 Hauptmünzamt (Főpénzverde)

84 Nem valódi.

85 Rövid uralkodása alatt Lipót arcképével nem vertek érmet.

86 Ferenc német-római császárként először II. Ferencként, majd osztrák császárként I. Ferencként szerepelt.

87 http://rendjel.myhunet.com/hu/A-kiegyezestol-az-I.-vilaghaboru-vegeig-%281867-1918%29/Vitezsegi-erem/- (letöltés dátuma: 2024. 12. 05.).

88 Ortner–Ludwigstorff (2017): 254–259.

tett kardok előtt, a Szent Koronával ékesített magyar címert helyezték el. Erről és az érme méreteiről az alapszabály[89] 18. pontja pontos leírást ad.

„A Magyar Vitézségi Érem első oldalát Magyarország Kormányzójának balra néző mellképe díszíti, a másik oldalon a koronás magyar címer alatt félkörben futó »VITÉZSÉGÉRT« felirat van.

A Magyar Arany Vitézségi Érem 40 mm átmérővel aranyból,

a Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Érem 40 mm átmérővel ezüstből,

a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érem 35 mm átmérővel ezüstből,

a Magyar Bronz Vitézségi Érem pedig 35 mm átmérővel bronzból készül."[90]

A Vitézségi Érem külalakját érintő egy másik érdekesség a rögzítő fül kialakítása. Az első kitüntetéseket egyszerű, kör alakú rögzítő füllel látták el. Ferenc József idejében a rögzítő fül átalakult „T" formára, amit néhány kitüntetés megtartott az ún. „karikás" rögzítések mellett is. Ez megfigyelhető néhány IV. Károly alatt kiadott kitüntetésnél is.[91]

Viselési szabályok és szimbolika

A viselési szabályokat, a mindenkori viselési sorrend, melyet rendeletekben határoztak meg. Így az első világháború kitörése előtt a Vitézségi Érmek az érdem után adományozott kitüntetések sorának vége felé helyezkedtek el a vonatkozó körrendelet szerint,[92] a „Bronz Katonai Érdemérem" után.

Az első világháború végén már két rendfokozati csoportba (tiszti és legénységi), sorolt Vitézségi Érmek viselési sorrendje is változott az újonnan létrehozott kitüntetések miatt.

A tiszti viselési sorrend (csak a Vitézségi Érmek környezetére vonatkozóan):

Osztrák Császári Ferenc József Rend lovagkeresztje hadiszalagon
Arany Vitézségi Érem tisztek számára
Ezüst Vitézségi Érem I. osztálya tisztek számára
Ferenc József Kereszt.[93]

---

89 27.568/em. 8. – 1989. sz. Melléklet körrendelethez. *HK,* 24. sz. 1939. június 15. Melléklet 6.

90 Uo.

91 Gyűjtői körökben ezek a T alakú rögzítő füllel ellátott kitüntetések, ritkaságuk folytán, igen keresettek, és az áruk igen borsos.

92 Zirkularverordnung vom 21. April 1914. Präs Nr. 4362. VOBl NVO 1914/20. sz. 1914. április 25. 89.; 5808./eln. 2.1914. sz. körrendelet RK Szr. 1914/18. sz. 1914. április 25. 156.

93 Sallay Gergely Pál (2020): 101.

A legénységi viselési sorrend:

Hadikereszt Polgári Érdemekért III. osztálya
Arany Vitézségi Érem
Koronás Arany Érdemkereszt hadiszalagon kardokkal
Koronás Arany Érdemkereszt hadiszalagon
Arany Érdemkereszt hadiszalagon kardokkal
Arany Érdemkereszt hadiszalagon
Ezüst Vitézségi Érem I. osztálya
Ezüst Vitézségi Érem II. osztálya
Koronás Ezüst Érdemkereszt hadiszalagon kardokkal
Koronás Ezüst Érdemkereszt hadiszalagon
Ezüst Érdemkereszt hadiszalagon kardokkal
Ezüst Érdemkereszt hadiszalagon
Bronz Vitézségi Érem
Koronás Vas Érdemkereszt hadiszalagon[94]

Az 1939-es újraalapításáról szóló rendelet,[95] mint az eddigiek is, meghatározza Magyar Vitézségi Érmek viselését. *„A Magyar Vitézségi Érmet, a háromszög alakban összehajtott hadiszalagon, a mell bal oldalán viselik."*[96]

A Habsburg-éra legfontosabb szimbolikát érintő változása, leszámítva az uralkodói képmások cseréjét, IV. Károly uralkodása alatt következett be. 1917. április 4-én keltezett rendelete[97] nemcsak az uralkodóváltás miatti, az előlapon látható uralkodó mellképének cseréjét, hanem a hátoldalon szereplő felirat cseréjét is elrendelte. A századok során megszokott német „Der Tapferkeit" felirat helyére a latin „Fortitudini" került. Ebben az uralkodó reformtörekvései tükröződtek, aki már nem a Habsburg-birodalom császárának, hanem az Osztrák–Magyar Monarchia uralkodójának tekintette magát. Közjogilag a magyar királyi rangot az osztrák császáriéval egyenértékűnek tekintette, két egyenrangú társország uralkodójaként. A latin nyelvű felirat a dualista államrend felülvizsgálatának és korrekciójának szándékát tükrözte. A felirat lecserélése nemcsak a magyarok, hanem a soknemzetiségű Monarchia más népei felé irányuló gesztus is, előrevetítve egy esetleges államszövetségi unió létrehozását. Jól példázza ezt a korszakban használt pénz, papír formátumú a korona, amelyen a Monarchia összes nyelvén megjelentek a feliratok.[98]

---

94 Uo.

95 27.568/em. 8. – 1989. sz. Melléklet körrendelethez. *HK,* 24. sz. 1939. június 15. Melléklet 6.

96 Uo.

97 Zirkularverordnung vom 10. April 1917, Präs. Nr. 9039 VOBl NVO 1917/18. sz. 1917. április. 14. 133.; 7855/eln./3. – 1917. sz. RK Szr. 1917/38. sz. 1917. április 14. 261.

98 Például a százkoronáson.

Adományozási gyakorlat

Adományozási kritériumok és eljárások az Osztrák–Magyar Monarchia alatt

A nagy mennyiségben adományozott Bronz Vitézségi Érmeket – az adományozók előírás szerint a parancsnokságok, póttestek és intézetek – a katonai területi parancsnokságok útján igényelhették a Császári és Királyi hadügyminisztériumtól.[99]

Az 1917-ben IV. Károly által alapított Tiszti Vitézségi Érem adományozásának jogát az uralkodó saját jogkörében tartotta, a cs. és kir. Hadügyminisztérium javaslata alapján.[100]

Tiszti Arany Vitézségi Érmet az első világháború végéig csupán 189 személy érdemelte ki.[101]

Az ismétlőpántok bevezetése és tiszti érmek megjelenése

1915. november 29-től vált elérhetővé a Vitézségi Érmek összes fokozatának újbóli elnyerése, melyet praktikusan a szalagon elhelyezett ismétlőpánttal, pántokkal oldottak meg. Érdekesség, hogy az erre vonatkozó uralkodói elhatározást, az 1915. december 24-én a *Honvédségi Közlöny*ben megjelent körrendeletet[102] a közös hadsereg közlönye késve, csak az 1916. február 5-én megjelent számában közölte. Ekkor már az újfent történő adományozásokat jelző ismétlőpántok elhelyezését bemutató ábrák is kiközlésre kerültek. Ezt a *Honvédségi Közlöny* később hozta le.[103] Az előzőleg adományozott Vitézségi Érem egyes fokozatainak minden újbóli elnyerését egy 8 mm széles pánttal jelezték, melyet a tulajdonosa a kitüntetés háromszögletű szalagjára varrhatott. A másodszori adományozáskor eggyel, a harmadszorikor kettővel, a negyedszeri esetben pedig három pánttal ékesíthette az érdemérmet. A harmadszori és a negyedszeri adományozáshoz egy darabból álló és a szalag formáját követő kettős és hármas pántokat készítettek. Ezeket a hátsó a rögzítésre szolgáló fül részén nemritkán gyártói vésettel látták el.

A Vitézségi Érmek ismételt adományozása tárgyában az 1915. évi 102. számú *Rendeleti Közlöny*ben (Szabályrendeletek) 18026. eln. 3. szám alatt közzétették a legfelsőbb elhatározást végrehajtásra: *„Az ismételt adományozás kifejezésre juttatása czéljából különféle nagyságú pántok lesznek kiadva. Egy és ugyanannak az éremnek utóbbi adományozásánál mindenkor egy*

99 RK Szü. 1915/18. sz. 1915. május 22. 665.
100 Ortner–Ludwigstorff (2017): 247.
101 Maruzs Roland (2018): 11.
102 18026/eln./3. 1915. sz. körrendelet. RK Szr. 1915/102. sz. 1915. december 24. 569.
103 53/eln./7. 1916. sz. körrendelet. RK Szr. 1916/10. sz. 1916. február 26. 58–59.

ilyen pánt odaítélendő, minél a szalag felső széléhez legközelebb megerősítendő ponttal kell kezdeni."[104]

Adományozási gyakorlat a Horthy-korszakban

A Vitézségi Érmeket a kormányzó, mint legfőbb hadúr, a saját jogkörében hagyta meg, a hadügyminiszter előterjesztése alapján.[105]

A Horthy-korszak Vitézségi Érmei nemcsak külalakjukban tértek el a Monarchia alatt adományozottakétól, de az ismétlőpántok tekintetében is változást hoztak. Az eddigi 8 mm széles ismétlőpánt szélessége 5 mm-esre csökkent, amit az alapszabály 19. pontjában rögzítettek.[106] *„A Magyar Vitézségi Érem valamely fokozatának ismételt adományozását az érem fémanyagából készült és a szalagra illesztett egy-egy 5 mm széles pánt jelzi."*[107]

Érdekesség, hogy a Magyar Tiszti Arany Vitézségi Érem esetében is rendelkeznek az újraadományozásról, azonban a második világháború alatt másodszori adományozásra nem került sor.

Az alapszabályok értelmében a Magyar Vitézségi Érem adományozási jogát a kormányzó másra is átruházhatta, s ezzel a lehetőséggel több ízben élt is. 1940 augusztusában a Fővezérség az 1., 2. és 3. hadsereg-parancsnokságoknak adott ki Magyar Kis Ezüst- és Bronz Vitézségi Érem-igazolványokat, s ez utóbbiakkal a hadsereg-parancsnokságok az alárendelt hadtestparancsnokságokat is el kellett, hogy lássák. 1941. július 18-án a „Legfelsőbb Hadúr" felhatalmazta a hadműveletekben részt vevő magasabb parancsnokokat (a Kárpát-csoport, a Magyar Királyi Honvéd Légierő és a gyorshadtest parancsnokait), hogy a Magyar Bronz Vitézségi Érmet átruházott hatáskörben, az ő nevében adományozhassák. 1942. március 23-án hasonlóképpen járt el a Magyar Kis Ezüst- és Bronz Vitézségi Érem vonatkozásában a 2. hadsereg parancsnokát, illetve a Magyar Bronz Vitézségi Érem tekintetében a III., IV. és VII. hadtest, valamint az 1. páncélos hadosztály parancsnokait illetően, akik az említett kitüntetéseket mind az alájuk rendelt magyar honvédségi alakulatok, mind az együttműködő szövetséges német és olasz alakulatok legénységi állományú személyeinek adományozhatták. Ugyanekkor felhatalmazta a Honvéd Vezérkar főnökét a Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Érem adományozására a fent sorolt magyar királyi honvéd alakulatok, valamint az együttműködő szövetséges német és olasz haderő legénysége számára. Ez a jogkör 1942. május 16-ával annyiban módosult, hogy a Honvéd Vezér-

104 18026/eln./3.1915. sz. körrendelet. RK Szr. 1915/102. sz. 1915. december 24. 569.

105 27.568/eln. 8. – 1989. sz. Melléklet körrendelethez. *HK,* 24. sz. 1939. június 15. Melléklet 6.

106 Uo.

107 Uo.

kar főnöke „a szovjet ellen" addig bevetett, illetve azt követően bevetésre kerülő összes honvédségi, valamint német és olasz alakulat legénységi állományú tagjainak adományozhatta a Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Érmet. Egyidejűleg a Keleti Magyar Megszálló Csoport parancsnoka felhatalmazást nyert a Magyar Kis Ezüst- és Bronz Vitézségi Érem átruházott hatáskörben való adományozására. 1943. július 10-től „a Szovjet elleni hadműveletekbe újonnan beállított" Magyar Megszálló Erők parancsnoka a Magyar Kis Ezüst- és Bronz Vitézségi Érmet, a VIII. hadtest és a 2. repülődandár parancsnokai a Magyar Bronz Vitézségi Érmet adományozhatták az alájuk rendelt honvédségi és az együttműködő szövetséges német és olasz alakulatok legénysége részére. A kormányzó 1944. május 15-i legfelsőbb elhatározásával ismét kibővítette a Magyar Vitézségi Érmek adományozására jogosult parancsnokok körét. Ettől kezdve az 1. hadsereg és a II. tartalék hadtest parancsnoka a Magyar Kis Ezüst- és Bronz-, a Magyar Királyi Honvéd Légierő és a VI. hadtest parancsnoka pedig a Bronz Vitézségi Érmet ítélhette oda az alárendelt honvédségi, valamint az együttműködő szövetséges német alakulatok legénységi állományú tagjai részére. A VII. hadtest és a 102. (korábban 2.) repülődandár parancsnokának Bronz Vitézségi Érem adományozási joga továbbra is fennállt. Horthy utoljára 1944. szeptember 11-én terjesztette ki a Magyar Vitézségi Érmek adományozási jogkörét. A 2. hadsereg parancsnokát a Magyar Kis Ezüst- és Bronz-, a II., III., IV. és IX. hadtestek és a Székely Határvédelmi Erők parancsnokát pedig a Bronz Vitézségi Érem odaítélésére hatalmazta fel.

1944. október 16. után Szálasi Ferenc „nemzetvezető" is élt a Magyar Vitézségi Érmek adományozási jogának átruházásával. Szálasi azonban – 1944. október 26-án kelt elhatározásával – általánosságban hatalmazta fel a magasabb parancsnokokat a legénységi kitüntetések odaítélésére: hadseregparancsnokok a Magyar Nagy- és Kis Ezüst-, illetve a Bronz Vitézségi Érmet; hadtestparancsnokok a Magyar Kis Ezüst- és Bronz Vitézségi Érmet; míg hadosztály- (dandár-) parancsnokok kötelékben a Magyar Bronz Vitézségi Érmet, kikülönítve (például német alárendeltségben) ideiglenesen a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érmet is adományozhatták.[108]

[108] Sallay Gergely Pál: Magyar hadikitüntetések posztumusz adományozása a második világháború idején. In: Maruzs Roland (2009): *Vitéz és önfeláldozó magatartásért. Hősi halált halt és posztumusz kitüntetett katonáink adattára 1939–1945.* Puedlo, Budapest. 5–9.

Társadalmi és történelmi kontextus

A kitüntetések szerepe a katonai morálban és társadalmi elismerésben

Mint minden kitüntetésnek, a Vitézségi Érmeknek is nagy szerepe volt a legénységi és tiszti állomány harci moráljának javításában. A Vitézségi Érem legénység általi megbecsülése és tisztelete az alapításától, a XVIII. századtól egészen a második világháború végéig vetekedett a kizárólag tiszteknek adományozható Mária Terézia Katonai Renddel, illetve más magas rangú kitüntetésekkel. Jól példázza ezt II. József levele Hadik András tábornagyhoz:[109] *„Kedves Hadik tábornagy! Abban a meggyőződésben, hogy díszjelvény alapítása oly közkatonák és altisztek számára, kik valamelyik bátor tett által kitüntették magukat, nemcsak azok megjutalmazására, hanem mások serkentésére is alkalmas, a szolgálatra nézve előnyösnek találtam erre a célra külön érmet veretni. Egy hadapróddal küldök Önnek 150 ezüst és 30 arany érmet, hogy adandó alkalommal kioszthassa. Egyúttal küldöm az instrukciót melyből kivehető az alapítás célja és az adományozás módozatai és mellékletben küldök egy csomag nyomtatványt, mely az érem megszerzésének feltételeit és az azzal járó előnyöket tartalmazza."*[110]

A kitüntetés komolyságát mi sem igazolja jobban, mint az a tény, hogy a kiérdemlésére jogosító fegyverténytanúkkal kellett igazolni.[111] A legmagasabb fokozat, az Arany Vitézségi Érem megbecsülését jól példázza, hogy I. Ferenc József temetésén minden ezredből egy törzstiszt és egy hadnagy mellett egy arany vitézségi érmes alkotta a sorfalat.[112]

Az első világháború elvesztése mit sem csorbított a Vitézségi Érmek megbecsülésén, utólagos adományozásukról a háború befejezése után néhány évvel is tudunk.[113] Az Arany Vitézségi Érmek tulajdonosainak tisztelete nem változott. A honvédségi őrszemélyzetnek „puskával tisztelegj" fegyverfogást kell alkalmaznia a vonatkozó rendelet[114] o. pontja szerint *„minden oly legénységi állományú elöljáró [előtt], aki az arany vitézségi éremmel van kitüntetve, ha ezt a kitüntetést viseli".*[115]

Gróf Károlyi Imre alapítványt hozott létre az Arany Vitézségi Érem tulajdonosainak megsegítésére. Az alapító okirat így fogalmaz: *„Én nagykárolyi Károlyi Imre gróf, a magyar főrendi ház tagja, nagybirtokos stb. adom tudtára mindazoknak, akiket illet, vagy a jövőben illetni fog, hogy jelenlegi*

---

109 Ludwigstorff, G. – Schwarz, W. A. – Stolzer, J. (1998): *Fortitudini – Der Tapferkeit.* Österreichischen Gesellschaft für Ordenskunde Wien. 248.

110 Uo.

111 Maruzs Roland (2018): 9.

112 18.091 / eln. 3. 1917. sz. H. M. rendelet.

113 Lásd előző fejezet.

114 64703/eln. 20. 1920. sz. Körrendelet. R.K. Szr. 1920. 67. sz. 1920. november 13. 478–479.

115 Uo.

háborúban vitézségükkel különösen kitűnt katonáink iránti való tiszteletem és hálám kifejezéséül s ezen katonák jövendő sorsának biztosítása, illetve megkönnyítése céljából 200.000 azaz kettőszázezer korona alaptőkével örök alapítványt létesítek…"[116]

Az alapítvány pályázat útján osztott ki a nyertesnek évi 1000 korona apanázst. Mindezek mellett a MÁV kedvezményes utazást biztosított az Arany Vitézségi Érem birtokosai számára.[117]

Az alacsonyabb fokozatot birtokló személyek sem maradtak ki a megbecsülésből, állami pályázatok (trafik, egyéb állami boltok) odaítélésénél figyelembe vették, hogy a pályázó rendelkezik-e Vitézségi Éremmel, Károly Csapatkereszttel.

A második világháború után azonban nagyot változott a helyzet, hiszen horthysta kitüntetést birtokolt, amit a Vörös Hadsereg elleni fegyvertényért kapott.

Összegzés

A Vitézségi Érmek, úgy, mint más kitüntetések, az elismerés és motiváció eszközei voltak. Mint a tanulmányban bemutattam, ezek szolgáltak elismerésként azoknak a katonáknak, akik kiemelkedő bátorságot és vitézséget tanúsítottak a harcok során. Ez nemcsak a kitüntetett katonák, hanem az egész katonai közösség számára is motivációt jelentett, hiszen a kitüntetés elnyerése presztízst és megbecsülést hozott. Ezáltal nagy hatást gyakorolt a katonai kultúrára. Mindezek mellett hierarchiát és rangsort is magában foglalt. Az érmek különböző fokozatai (arany, ezüst, bronz) egyfajta rangsorolást is jelentettek a katonák között. Ez a hierarchia segítette a katonai fegyelem és a parancsnoki lánc fenntartását.

Az első világháború alatt a tisztek számára is elérhetővé váltak a Vitézségi Érmek, ami hozzájárult ahhoz, hogy a tisztek és a legénység közötti kapcsolatokban is növekedjen a kölcsönös elismerés és tisztelet.

A Vitézségi Érmek hatással voltak az emlékezetpolitikára, az elnyerésük és viselésük hozzájárult a hőskultusz kialakulásához és fenntartásához. Az érmek viselői nemcsak személyes elismerést kaptak, hanem a nemzet hőseiként is elismertté váltak. Az érmek átadása és viselése szerves részét képezte a katonai hagyományoknak. Ezek az események és szokások segítették a katonai identitás és a közös múlt, a hősies fegyvertények emlékének megőrzését. Sajnos a szocializmus évei alatt ezek a kitüntetések is üldözendővé váltak. Elnyerőjük bizonyára valamilyen háborús bűnt követhetett el, mivel ennek kiérdemlése a Vörös Hadsereg el-

[116] Maruzs Roland (2018): 11.
[117] Uo.

leni harci cselekményért járt. Az első világháborús kitüntetéseket pedig mint nemkívánatos polgári csökevényt kezelték.

Áldás vagy átok, szitok vagy dicséret volt a Vitézségi Érem tulajdonosának lenni? A Horthy-korszakban elismerés, a szocializmus évei alatt szégyen, sőt bűn. Hány ilyen ember élt, akik titkolóztak, a lelkük mélyén szégyenkeztek, mert a szocialista propaganda és ideológia ezt várta el, sőt kényszerítette rá őket! Bezzeg akik partizánok voltak, mellüket döngetve dicsekedtek tetteikkel, amelyeket nemegyszer a saját honfitársaik ellen követtek el.

Nem számított, ki hol állt a társadalmi ranglétrán, a kitüntetettek között voltak nemesi származásúak és nincstelen zsellérek is; ami számított, a végrehajtott fegyvertény volt. Összességében a Vitézségi Érmek fontos szerepet játszottak abban, hogy a katonai kultúra és emlékezetpolitika erősödjön, és a hősiesség, mint érték tovább éljen a társadalomban.

Képek

A II. József Vitézségi Érem alapító okirata.
(Forrás: Ortner–Ludwigstorff (2017): 244.)

Az Arany Vitézségi Érmek előlapjai történeti sorrendben.
(Forrás: Ortner–Ludwigstorff (2017): 254.)

Az Arany Vitézségi Érmek hátoldalai, történeti sorrendben. (Forrás: Ortner–Ludwigstorff (2017): 255.)

Az I. osztályú Ezüst Vitézségi Érmek előlapjai, történeti sorrendben. (Forrás: Ortner–Ludwigstorff (2017): 258.)

Az I. osztályú Ezüst Vitézségi Érmek hátlapjai, történeti sorrendben. (Forrás: Ortner–Ludwigstorff (2017): 259.)

Ugyanannak az éremnek harmadszori, illetve negyedszeri adományozásánál, alkalmaztatik a mélyebben viselendő következő pánt.

Javasolt, vagy megtörtént ujbóli adományozás, a vitézségi érmek egyezményes jelzésében megfelelő számu vizszintes haránt vonal által feltüntetendő, például:

Vitézségi arany-érem, másodszor adományozva, illetve másodszori adományozásra javaslatba hozva.

1 (2): 1. osztályu (2. osztályu) vitézségi ezüst-érem, harmadszor adományozva, illetve harmadszori adományozásra javaslatba hozva.

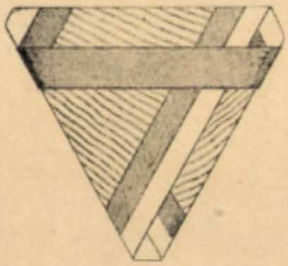
B: Vitézségi bronz-érem, negyedszer adományozva, illetve negyedszeri adományozásra javaslatba hozva.

A vitézségi érmek adományozására vonatkozó összes eddigi határozmányok érvényben maradnak.

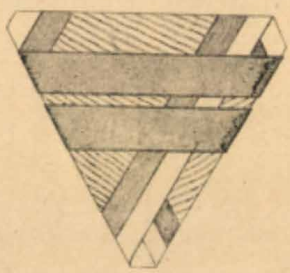
(Jelen körrendelettel a hadrakelt seregnél lévő valamennyi alosztály is elláttatik.)

Pántok alkalmazása ugyanannak a vitézségi éremnek többszöri adományozásánál.

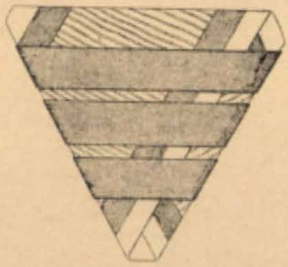
Ujbóli adományozásnál.

Harmadszori adományozásnál.

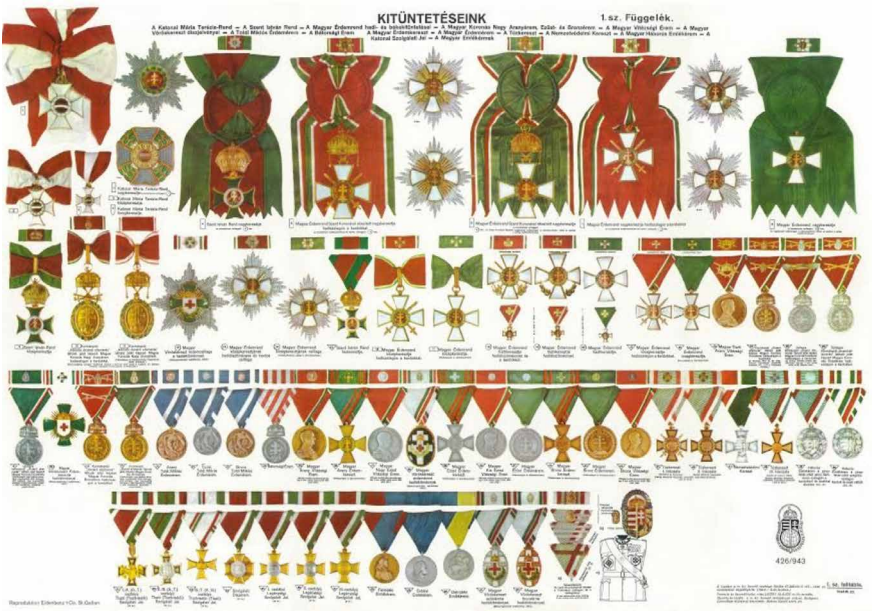
Negyedszeri adományozásnál.

Kelt Budapesten, 1916. évi február hó 24-én.

Báró *Hazai Samu*, s. k.

A Vitézségi Érmek jelzései és az újbóli adományozási pántok alkalmazásai. (Forrás: 53/eln./7. 1916. sz. körrendelet. RK Szr. 1916/10. sz. 1916. február 26. 59.)

Horthy-korszak kitüntetései és viselési sorrendjük. (Forrás: HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Kitüntetéseink)